

ЗАМОНАВИЙ АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСОСИДА МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ ДАСТУРЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Д.Н.Маматов - педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети

Ж.О.Балтабаев - катта ўқитувчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: олий таълим муассасаси, масофавий таълим, SMART-технология, вебинар, онлайн, «blended learning», «flipped classroom» технологиялари, «E-MINBAR» платформаси, электрон кутубхона.

Ключевые слова: высшее учебное заведение, дистанционное обучение, SMART-технологии, вебинар, онлайн, «blended learning», технологии «flipped classroom», платформа «E-MINBAR», электронная библиотека.

Key words: higher educational establishment distance learning, SMART-technology, webinar, online, «blended learning», «flipped classroom» technologies, «E-MINBAR» platform, electronic library.

Замонавий жамият ривожланиши ҳар қандай фаолият соҳаси субъектига нисбатан янги талабларнинг юзага келиши таълимнинг глобаллашув шароитида содир бўлади, улар орасида ахборот кўламида йўналишни тўғри аниқлай олиш қобилияти, зарурий маълумотларнинг етишмаслигида қарор қила олиш кўникмаси, тахлили қилинган ахборотга асосланган янги ғояларни ярата олиш қобилияти муҳим ҳисобланади. Замонавий мутахассисга олинган билим ва кўникмаларни мунтазам равишда янгиллаб бориш талаби қўйилади, бу “бутун умрга таълим” концепциясидан “бутун умр таълим” концепциясига ўтиш ҳақида таълим оқими шаклланди. Шунга қўра, олий таълим тизими нафақат ижтимоий-маданий жамият ривожланишининг қудратли омилига, балки ҳар йили давлат иқтисодий ривожланишига таъсир қилувчи иқтисодиёт соҳасига айлана бормоқда.

Олий таълим даражасининг вақт тенденцияларига мос келиши муаммосининг ҳал этилиши муҳимлиги, мазкур институтнинг шахс, ижтимоий гуруҳларнинг шаклланиши, глобаллашиб бораётган жаҳонда интеллектуал инсон ресурсларига бўлган эҳтиёж билан таъкидланади. Бу олий таълим муассасаларини замонавийлаштириш, касбий ва шахсий ўсиш учун керакли ахборотни олишда талабалар эҳтиёжини қондира оладиган замонавий ахборот технологияларига таянадиган таҳсил олувчилар учун ўзгарувчанлик, кенг қўламлилик, билимларни олиш қулайлиги, тушунарлиликни ўз ичига олган инновацион ўқитиш йўналишларини ривожлантириш заруриятини туғдиради, бу, охир оқибатда, олий таълимни жаҳон таълим кўламига интеграциялашувининг объектив зарурий шартига айланади. Ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлар аҳолисини электрон ахборот таълим муҳитида талабаларга асосий олий таълим муассасасидан масофада туриб таҳсил олишга имкон берувчи янги, ўзига хос таълим технологияларининг юзага келди, натижада бу масофавий таълимни шакллантиришга олиб келди. Масофавий таълим ўзига хос феномен бўлиб ҳисобланишига қарамай, у бутун жаҳонда фаол ривожланмоқда. Масофавий таълим тарафдорлари, унинг асосий афзалликларига талабанинг турган жойидан қатъий назар таълимни ҳар ерда олиш имкониятини киритади. Бундан ташқари, масофавий таълимни талаба учун қулай бўлган ҳар қандай шароитда олиш мумкин. Шахсий истагига қўра ўқув юкласини тақсимлаб туриб, машғулотларнинг тўғри ташкил қилинишида янги дастурий аппарат платформалари ва электрон курслар туфайли юқори масофавий таълим самарадорлигига эришиш мумкин. Бошқа тарафдан, масофавий таълим танқидчилари шуни таъкидлайдики, унинг сифати хатто сиртки таълимга ҳам қиёслана олмаслиги мумкин, ўхшаш таълим технологиялари эса далилий билимларга эга бўлмай, фақат минимал куч ва воситаларни сарфлаган ҳолда диплом олишга имкон беради. Олинган билимларнинг қуйи сифатидан ташқари масофавий таълим оппонентлари ўқитиш жараёнида талабалар томонидан доимий ўз-ўзини назорат қилиш ва ўзини

интизомга бўйсундириш заруриятини ҳам белгилайди. Бундан ташқари, ўқитувчи ва талаба ўртасидаги бевосита мулоқотнинг етишмаслиги талаба шахсини тарбиялаш имкониятини инкор қилади, масофавий узатилаётган билимлар эса эмоционал бўёкни йўқотади, бу талабанинг ўқишдаги қизиқиши даражасини пасайтиради. Республикамизда масофавий олий таълимни ривожлантиришга бўлган назарий қарашларни таҳлил қилиш, олий таълимга глобаллашув жараёнларининг таъсири, таълим ва ахборот жамиятни замонавийлаштиришни ҳисобга олиб, мазкур муаммонинг етарлича ўрганилмаганлигини кўрсатади. Масофавий таълим ривожлантиришдаги аниқланган тўсиқларни ҳисобга олган ҳолда илғор хорижий мамлакатлар тажрибасини ўрганиб, масофавий таълим инновацион моделларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш муаммолари ҳозиргача чуқур назарий таҳлил олиб боришни тақозо этади [2].

Масофавий таълим электрон коммуникациялар соҳасидаги энг янги ютуқлардан фойдаланувчи янги таълим моделларини ва парадигмалари шаклланишига хизмат қилади. Ахборот оқимлари тезлигининг кучайиши, бутун жаҳонни бир нуктага ўзига хос сиқиб бориш, инсонларнинг тез коммуникацияга киришиши имконияти, М. Маклюэннинг ҳисоблашича, жаҳонни “глобал маконга” айлантиради [4]. Олий таълим глобаллашувни анъанавий университетларни ўзида ўқитиш функциялари, илмий-тадқиқот функциялари ҳамда замонавий тижорат корхоналари функцияларини бирлаштирган инновацион тузилмаларга ўзгартиради.

Кадрлар тайёрлашдаги рақобат шароитида олий таълим муассасаларининг замонавий иқтисодга бирлаштирилиши, шунингдек уларнинг юқори ижтимоий мақомининг йўқолиб кетишига олиб келади, бундан ташқари, фундаментал тадқиқотларнинг устуворлиги ҳам йўқолади, сабаби барча илмий кучлар юқори ҳақ тўланадиган амалий тадқиқотларнинг қўлланилишига қаратилган. Олиб борилган таҳлиллار шуни кўрсатдики, анъанавий таълим тизимлари детерминацияси ва уларнинг умумжаҳон таълим тизимига бирлашувидан иборат бўлган иқтисодий, ижтимоий-маданий, сиёсий ва техноген-экологик соҳалардаги ўзгаришлар таъсири таълимдаги ўзгаришлар жараёнлари деб тушунишга имкон беради. Олий таълимни глобаллаштириш ва замонавийлаштириш заруриятининг чамбарчас боғлиқлиги, бир тарафдан, замонавий меҳнат бозори шароитида меҳнат фаолиятини амалга оширишга қодир малакали кадрларни тайёрлаш муҳимлиги, бошқа тарафдан эса, олий таълими замонавийлашувни долзарб ҳаётини зарурият ҳисобланади. Замонавий ёшдашмаган таълим институтларининг фаолият юритиши замонавий бозор муҳитига жавоб бермайди.

Олий таълим тизими олдида “...халқаро тажрибалардан келиб чиқиб, олий таълимнинг илғор стандартларини жорий этиш, жумладан ўқув дастурларида назарий билим олишга йўналтирилган таълимдан амалий кўникмаларни шакллантиришга йўналтирилган таълим тизимига босқичма-босқич ўтиш; олий таълим мазмунини сифат жиҳатидан янги

боскичга кўтариш, ижтимоий соҳа ва иктисодиёт тармоқларининг барқарор ривожланишига муносиб хисса қўшадиган, меҳнат бозорида ўз ўрнини топа оладиган юқори малакали кадрлар тайёрлаш тизимини йўлга қўйиш...” каби муҳим вазифаларни қўймоқда [1].

Замонавий SMART-технологияларни қўллаш, талабаларни масофадан ўқитиш таълим жараёнларини рақамли технологиялар асосида индивидуallashtiriш, масофавий таълим хизматларини ривожлантириш, вебинар, онлайн, «blended learning», «flipped classroom» технологияларини амалиётга кенг жорий этиш, замонавий ахборот-коммуникация технологиялари асосида масофавий таълим дастурларини ташкил этиш, маъруза ва амалий машғулотлар, семинарларни онлайн кузатиш ва ўзлаштириш имконини берувчи, шунингдек уларни электрон ахборот сақловчиларга юкловчи «E-MINBAR» платформасини амалиётга жорий этиш, таълим жараёнларида «булутли технологиялар»дан фойдаланиш, масофадан туриб фойдаланиш имконини берувчи электрон кутубхона тизимини кенг жорий этиш, талабаларнинг олий таълим муассасасида ўқишни тамомлаганларидан сўнг кутубхона фонди, ахборот базаларидан фойдаланишини йўлга қўйиш орқали уларнинг касбий малакасини узлуксиз ошириб бориш имкониятларини кенгайтириш каби вазифаларни ҳал этиш лозим бўлади.

Ўқув жараёнини бу технологиялардан фойдаланган ҳолда ташкил этиш ўтказилаётган ўқув машғулотларига таълим олувчиларнинг кизиқишини орттиради ва уларга қисқа муддатда кўпроқ маълумот бериш имконини яратди. Ахборот, тасвир ва видеони ҳам қўшганда, исталган шаклда кўрсатишнинг бундай қулай усули суҳбатдошни кўриш ва эшитиш имкониятини беради. Шу муносабат билан бундай технологияни доим энг муҳим бўлган юзма-юз мулоқотнинг тўлақонли муқобил варианты ҳисобланади. Он-лайн режимда аудиторияни тўлиқ камраб олиш ва масофавий таълимнинг имкониятларидан самарали фойдаланиш имконини беради.

Масофавий таълим ва масофавий ўқитиш бўйича хорижий адабиётларда улкан микдорда атамалар мавжуд: elearning, электрон ўқитиш, виртуал ўқитиш, аралаш ўқитиш, тармоқли ўқитиш, TEL (technology enhanced learning—техник воситалар орқали ўқитиш), CBT (computer-based training—компьютер ёрдамида ўқитиш), WBT (web-based training—Интернет тармоғи асосида ўқитиш), WSCL (web-supported collaborative learning—биргаликда ўқитишни тармоқ орқали қўллаб-қувватланиши), мобил ўқитиш ва х.к. Масофавий таълим ва масофавий ўқитиш билан боғлиқ бўлган атамаларнинг кўпчилиги бир қатор хорижий давлатлар университетларида масофавий таълимнинг юқори даражада ривожланганлиги ҳақида далолат беради [3].

Ривожланган мамлакатлар (АҚШ, Канада, Ғарбий Европа мамлакатлари), бошқа мамлакатларга ўз масофавий таълимини экспорт қилишга интилиб, уни нуфузли ва талабгор деб ҳисоблайди, чунки унинг

экспорти катта фойда келтиради, бу илгор жаҳон олий таълим муассасаларини жаҳон таълим қўламида ўз рақобатбардошлиги даражасини ошириш учун қўлланиладиган масофавий ўқитиш технологияларини такомиллаштиришга ундайди. Бошқа вазиятда масофавий таълимни энди ривожлантиришни бошлаган мамлакатларда кузатилади. Масалан, Осиё мамлакатлари, деярли масофавий таълимнинг бошланғич технологик ривожланиши босқичини тугаллаб, ҳозирги вақтда унда биринчи навбатда ўз фуқаролари таълими учун фойдаланишмоқда. Шу мамлакатлардаги (Хитой, Ҳиндистон, Туркия, Покистон, Индонезия, Тайланд ва б.) миллий масофавий олий таълим тизимлари америка ёки европа масофавий таълимига қараганда ўз фуқаролари учун иқтисодий жиҳатдан арзон ҳисобланади. Шунга қарамай, масалан, ҳозирги вақтда Хитой ва Ҳиндистон талабалар сонига кўра илгор, демак, улар билан танланган ўқитиш моделлари яқин келажақда олий таълим тизимидаги иқтисодий ва технологик ўзгаришларга олиб келади.

Шундай қилиб, жаҳонда масофавий олий таълимнинг ривожланиши жорий даражасига қуйидаги жиҳатлар хос:

1. Масофавий таълим ривожланаётган давлатлар иқтисодининг қудратли ва истикболли соҳаси ҳисобланади, бу ўз фаолиятини фақат масофавий таълим моделлари бўйича олиб борадиган университетлар микдорининг ортиши билан боғлиқ бўлади.

2. Ахборот технологияларидан фойдаланиш туфайли таълим очик бўлади, билимларни нафақат олий маълумот ҳақидаги диплом учун олишга эмас, балки “бутун умр давомида ўқиш” тамойилини қўллашга имкон беради, бу биринчи навбатда Глобал Интернет тармоғи ва электрон таълим муҳитидан фойдаланишга асосланган масофавий таълим технологиялари микдорини ошириш ҳисобига содир бўлади.

3. Ривожланган мамлакатларнинг масофавий таълим хизматлари бозорини кенгайтириш, уларни бошқа ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларга экспорт қилиш орқали ҳамда ички бозорда масофавий таълимнинг талабгорлиги туфайли содир бўлади. Масофавий таълим технологияларининг ўзи эса талабалар, уларнинг эҳтиёжи ва ривожланиши янада йўналтирилиб борилади.

Шубҳасиз, хорижий тажрибадан масофавий таълимнинг ривожланишида фойдаланиш мумкин, лекин унинг ўзига хос хусусиятлари ва муаммоларини ҳисобга олиш зарур, бу олий таълим муассасаларимизнинг жаҳондаги олий таълим муассасалари ўртасидаги рейтингини ошириш, ахборот коммуникацион технологиялар инфратузилма даражасини ошириш, масофавий олий таълим соҳасидаги меъёрий-ҳуқуқий базанинг янада ривожлантириш каби объектив заруриятлар.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги фармони.
2. Бегимкулов У.Ш. ва бошқалар. Педагогик таълимни ахборотлаштириш: назария ва амалиёт. Монография. -Тошкент: «Фан», 2011, 232-б.
3. Маматов Д.Н. Электрон ахборот таълим муҳитида касбий таълим жараёнларини педагогик лойиҳалаштириш. Монография. -Т.: “Наврўз”, 2017, 160-б.
4. McLuhan, Marshall. Understanding Media: the extensions of man. - Berkeley: Gingko Press, 2003. –P. 106.

РЕЗЮМЕ

Мақолада олий таълим муассасаларида масофавий таълимни жорий этишнинг моҳияти, афзалликлари, уни ташкил этишда қўлланиладиган замонавий технологиялар ва хорижий тажрибаларнинг ўзига хослиги ва муаммолари таҳлил қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются сущность, преимущества внедрения дистанционного обучения в высших учебных заведениях, специфика и проблемы современных технологий и зарубежного опыта, используемых при его организации.

SUMMARY

The article analyzes the essence, benefits of the introduction of distance learning in higher education institutions, the specifics and problems of modern technologies and foreign experience used in its organization.